

Дубровський Р. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури та методик їх навчання
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

ТАНАТОЛОГІЯ: УЯВЛЕННЯ ПРО СМЕРТЬ У МІФОЛОГІЇ ТА НАУЦІ АНТИЧНОСТІ

Анотація. Метою статті є аналіз та систематизація початкових танатологічних уявлень у міфології різних країн світу та науковій думці античності.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають історико-літературний, історико-культурний, компаративний, типологічний, а також загально-наукові методи (синтез, узагальнення, систематизація тощо).

У статті проаналізовано загальнофілософські та культурологічні основи людських уявлень про смерть, її природу, її ціннісні оцінки людиною, зокрема у міфологічних уявленнях та початкових спробах наукового обґрунтування питань танатології. З'ясовано, що танатологічна тематика є однією із найбільш нагальних і навіть дратівливих у міфології, релігії, філософії, медицині, історії, антропології, археології, естетиці, фольклористиці, художній літературі та у багатьох інших сферах людської життєдіяльності.

Наслідок проведеного дослідження було встановлено, що:

1) питаннями співвідношення життя і смерті людина цікавилась від часу свого цивілізаційного зародження;

2) танатологічні уявлення знайшли яскраве відображення у міфології різних народів світу;

3) міфологічний пантеон танатологічних уявлень особливо широко і детально був розроблений у античній міфології (бог підземного царства мертвих Аїд, його дружина Персефона, Геката – богиня темряви, нічних сновидінь і чародійства, Танатос – уособлення бога смерті в давньогрецькій міфології);

4) мотиви античної танатологічної міфології використовувались у творчості багатьох античних авторів: Гомера, Гесіода, Піндара, Вергілія, Лукіана та ін.;

5) важливе місце розробка міфологічних уявлень про смерть займала й у слов'янській язичницькій міфології, пов'язаній насамперед із народними поховальними ритуалами;

6) поряд із власне язичницько-міфологічними уявленнями про природу та причини походження смерті, відображеними у народних уявленнях та легендарних переказах, танатологічна проблематика вже з часів античності стала й питанням роздумів тодішньої філософської думки. Представниками античної філософії, які розмірковували над цими питаннями, були Фалес, Анаксимандр, Геракліт, Ксенофан, Парменід, Левкіпп, Емпедокл, Анаксигор, Піфагор, Платон, Арістотель, Плотін та ін.

Ключові слова: танатологія, уявлення про смерть, життя і смерть, антична міфологія, антична філософія, література.

Постановка проблеми. Серед актуальних напрямків сучасного українського літературознавства важливе місце

посідають проблеми дослідження питань танатологічної тематики, їхнього відображення у міфології, загальнокультурологічних та літературно-критичних розвідках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, питання танатологічної тематики та її відображення у семантиці та поетиці літературних творів в українському літературознавстві майже не розглядалися. Лише окремі питання танатологічної загальнокультурної та літературної семантики були висвітлені у розвідках Ю. Барабаша, Д. Короля, У. Чіпак, Н. Анісімової, Л. Суворової, М. Шумки, К. Мирончака, Р. Кіся та ін. У цьому і вбачаємо **актуальність** нашого дослідження, **мета** якого полягає в аналізі та систематизації початкових танатологічних уявлень у міфології різних країн світу та науковій думці античності.

Завданнями нашої розвідки є характеристика парадигми початкових уявлень про смерть, відображених у міфологічних переказах, а також думки про танатологічну тематику античних філософів.

Виклад основного матеріалу. Танатологія – наука про смерть. Життя і смерть – це дві основні форми вияву людського існування, дві фундаментальні категорії філософського осмислення людського буття і картини світу, яка формується в ту або ту історичну епоху. Смерть – це незворотне припинення життєдіяльності людського організму як конкретного індивідуума або сукупності багатьох людей, тварин чи навіть окремих видів живих істот і рослин, зокрема внаслідок війн або екологічних катастроф. «Власне існування, – зауважує І. Чіпак, – людина осягає і усвідомлює завдяки феномену смерті, через який приходить розуміння того, що нас може не бути. Смерть якраз і є ця межа, яка окреслює контури людського життя, визначає його, дозволяє прожити гідно» [1, с. 451]. Відповідно, і сама танатологічна тематика є однією з найбільш нагальних і навіть дратівливих у міфології, релігії, філософії, медицині, історії, антропології, археології, естетиці, фольклористиці, художній літературі та у багатьох інших сферах людської життєдіяльності. «Намагання привідкрити завісу тайни смерті, – за словами М. Шумки, – становить основу культури та соціальної моральності. Смерть є структурним компонентом картини світу, який існує у свідомості кожного члена суспільства. Ставлення до смерті може послужити індикатором характеру цивілізації. Феномен смерті становить основу ціннісних відношень та первинних уявлень про моральність. Вивчення сприйняття та усвідомлення смерті допоможе пізнати особливості поведінки людей, виявити їхній світогляд та ціннісні орієнтації» [2, с. 96]. «Здається, що наскрізним трохи чи не в усіх міфологічних, релігійних, теологічних та філософських

системах, – продовжують думку попереднього дослідника автори переднього слова до «Студій з інтегральної культурології», – було не звичайне протиставлення життя та смерті, а певна етизація, аксіологізація і спіритуалізація смерті, що надавала самому життю вагомості та глибини. Смерть не лише «розпаковувала» приховані смисли життя, але й часто-густо ставала в людській історії корелятом таких моральних «величин» як сумління, гідність, честь (згадаймо лицарські турніри чи смертельні сатисфакції за приниження гідності на дуелі ще у зовсім недавні часи). Знецінення смерті завжди йшло у парі зі знеціненням самого життя» [3, с. 7]. Смерть була одним із найбільш важливих аспектів людського світосприйняття і в язичницьку (міфологічну) і в релігійну (християнську) епохи історичного розвитку європейського суспільства.

Вченими-археологами були знайдені символічні концентричні хвиляві кола, зображені на кам'яних стінах поховань епохи неоліта, які, на їхню думку, могли вказувати на занурення у водянні потоки смерті. Море в доісторичну епоху ототожнювалось у свідомості тодішніх людей зі сферою, яка відмежовує світ живих і світ померлих. Відомі зображення так званих човнів померлих, які транспортують душі померлих у потойбічний світ. В етруському поховальному мистецтві їх місце посідали дельфіни, які нібито перевозили душі померлих на потойбічні острови.

Неандертальці розміщували тіло померлого в позі ембріона, що, очевидно, засвідчує їхню віру у можливість його повторного народження. Інколи тіло померлого клали на настил із квітів, що засвідчує про церемоніальність процесу поховання. Пізніше в могилу померлого почали класти зброю, страви, коштовності, що також є свідченням віри у реальність загробного існування.

До давньогрецького танатологічного пантеону вищих істот відносились бог підземного царства мертвих Аїд, його дружина Персефона, Геката – богиня темряви, нічних сновидінь і чародійства.

Аїд – володар «царства тіней», померлих – був вважався сином найдавніших, доолімпійських богів давньогрецького пантеону – Кроноса і Реї, був братом Зевса й Посейдона. Володарювання підземним царством мертвих йому дісталось внаслідок поділу світу між братами-богами після їхньої перемоги над титанами. Аїда давні греки вважали страхітливим богом, тому воліли навіть не згадувати його справжнє ім'я, використовуючи різні словесні евфемізми, зокрема – Плутон – господар підземних скарбів і розпорядник людськими душами. Аїд згадується в «Ліаді» та «Одіссей» Гомера як бог смерті, який особисто охороняє вхід до царства мертвих. Лише двічі він змушений був залишити підступи до підземного царства. Вперше після того, як отримав поранення від славнозвісного Геракла, коли потрібно було звернутися за допомогою до лікаря богів Пеана. Вдруге з метою викрадення своєї майбутньої дружини Персефони. Постать Аїда згадано у відомому міфі про Орфея, який зійшов у царство мертвих щоб зустрітися зі своєю померлою дружиною Еврідікою. Аїд, за переказами, володів чарівним шоломом, який робив його невидимцем. Пізніше цим шоломом користувалися богиня війни Афінна й герой Персей, який з його допомогою відтяв голову страхітливій потворі підземного царства Горгоні.

З Аїдом у давніх греків ототожнювалось й саме царство мертвих, яке розташовувалось або під землею або десь на

краю світу. Ще нижче від Аїду, за уявленнями давніх греків, був розміщений Тартар – темна безодня, оточена мідним муром і потрійним шаром п'їтьми, у якій під охороною сторуких велетнів були ув'язнені Кронос і переможені богами титани.

Уособленням смерті в давньогрецькій міфології став Танатос – бог смерті, що належить до першого, доолімпійського покоління богів. Він син богині Нікти (Ночі) і бога Ереба (Темряви), у якого було залізне серце. Оскільки давні греки вірили в абсолютну неминучість смерті, Танатос не поставав у їхньому сприйнятті абсолютно злим і немилосердним божеством. Навпаки, на відміну від багатьох інших богів, його вважали справедливим і врівноваженим. Найчастіше його зображували у вигляді крилатого чоловіка з бородою або юнака зі згаслим смолоскипом у руці. Танатос був братом-близнюком бога сна Гіпноса – крилатого юнака з похиленою у дрімоті головою або юнака, який проливає із рога у своїх руках снодійний бальзам. Смерть і сон у давніх греків часто виступали як синоніми. Наприклад, у гомеровській «Ліаді» Танатос і Гіпнос разом виносять загиблих на полі бою воїнів. Крім брата, у Танатоса були й сестри Кери, духи насильницької смерті з іклами й пазурами, які випивали кров із душ померлих людей.

Головним завданням Танатоса було переміщення душ померлих людей до їх перевізника у царство мертвих Харона. Світ мертвих і живих розмежовувала річка Стикс, яку щоразу долав Харон, доставляючи у «царство тіней» душі померлих. Вхід до царства мертвих охороняв страхітливий триголовий пес на ім'я Кербер, який пропускав туди душі усіх померлих і не випускав назад нікого. Через сам Аїд протікала річка Лета, ковток води з якої змушував померлих назавжди забути про колишнє земне існування.

Втім, за давньогрецькими міфами, навіть сам Танатос не був всесильним. Зокрема, в трагедії Евріпіда «Алkestіда» наводиться міф про те, як відомий давньогрецький герой Геракл зумів повернути з Аїду Алkestіду, зійшовшись у поєдинку із Танатосом. Зміг, хоча й ненадовго, перехитрити смерть і коринфський цар Сизіф. Коли Танатос запропонував йому прогулянку до річки Стікс, Сизіф додав йому у вини снодійного, через що на кілька років бог смерті залишався закутим у ланцюги, а люди перестали вмирати. Здивований тим, що людські душі перестали надходити у «царство тіней» Аїд послав на землю демона смерті Ареса, який знайшов і звільнив Танатоса, після чого той покарав Сизіфа. На нього було накладене страшне прокляття, згідно з яким він був приречений на те, аби щодня тягнути на вершину гори важкий камінь, який щоразу випадав із його рук і падав донизу, так що усе потрібно було повторювати знову і знову.

У міфологічних уявленнях давніх греків смерть була однією із найбільш важливих ознак, яка відрізняла смертних людей від безсмертних богів. «Для міфопоетичного світогляду, – зауважує Л. Суворова, – потойбічний світ був первинною та «більш справжньою» реальністю, куди повертаються душі після перебування у живому світі, і звідки походять усі потенційні буттєві сили. Смерть у контексті міфології трактується як перехідний етап, ініціація, невід'ємна складова циклічного руху чи початок унаслідок завершення. Людська свідомість постійно намагалася заперечити абсолютне завершення життя і вбачала у смерті прояв чогось священного і неминучого. Смерть – це прорив на новий онтологічний рівень і водночас ритуал переходу, так само як народження чи ініціація. Міф дає змогу

заперечити смерть, він постає спробою витворення аксіологічних ілюзій та утопічних ідей щодо смерті як необхідного факту людської екзистенції. Тому концепт смерті постає формоутворювальним і смисловим еквівалентом життя» [4, с. 46].

Мотиви давньогрецької танатологічної міфології, крім Евріпіда, використовують й інші античні автори, зокрема Гомер, Гесіод, Платон, Піндар, Вергілій, Лукіан та ін. Зокрема, Гомер ворить про підземне царство смерті та посмертне буття людської душі у XI книзі «Одіссеї». Детальний опис царства мертвих з усім переліком посмертних наказів та страждань людських душ міститься у VI розділі поеми Вергілія «Енеїда», зміст якої спирається на діалог «Федон» Платона і тексти Гомера. Поділ Вергілієм аїду на елізіум і тартар також сходить до давньогрецької традиції, згадуваної у Гесіода та Піндара. У більш пізній за часом античній літературі було створено також й пародійно-гротескне уявлення про аїд, відображене у творі Лукіана «Розмови у царстві мертвих».

Поширеними уявлення про божество смерті були й у міфології інших народів – Нергал (шумеро-аккадська міфологія), Тшамат (асирійсько-вавілонська міфологія), Анубіс, Акен, Сет (давній Єгипет), Яма, Джармараджа, Мара (буддизм), Ангро-Майнью (іранська міфологія), Міклантекуті (ацтекська міфологія), Супай (міфологія інків), Іум-Цек, Кан-ніч (міфологія ацтеків), Хель (давньоскандинавська міфологія), Грох (армянська міфологія), Барон Субота (релігія вуду) та ін.

Міфи про походження смерті притаманні усім народам світу і пояснюються загалом схожими причинами: люди вмирають тому, що раніше не вмирили, але з якихось причин втратили цю здатність; хтось із людей вмер першим і тому його наступники почали вмирати; смерть стала для людей небесною карою за їхні несумісні з волею богів земні вчинки (гріхи, провини). Л. Суворова із посиланням на відому працю М. Еліаде «Аспекти міфу», констатує, що «у міфологічній матриці концепт смерті функціонує: а) як складова дуальних єдностей, серед яких один компонент набуває життєствердного, оптимістичного звучання, інший – танатичного, хаотичного, руйнівного; б) як власне сам факт смерті і вмирання у людському житті; в) в образі медіума, через якого смерть оприявнюється у живому світі, проголошувача сакральної інформації і того, хто сприймає почуте. М. Еліаде визначає декілька міфологічних сюжетів про виникнення смерті: “Людина смертна внаслідок того, що міфічний предок втрачає безсмертя /.../, або ж її позбавляє безсмертя певна надістота <...>, або ж унаслідок події, через яку відбувається розподіл на чоловічу та жіночу стать з одночасною втратою безсмертя /.../. У деяких міфах смертність пояснюється якою-небудь прикрою помилкою: посланець бога, яка-небудь, тварина, забуває про своє призначення чи, загаявшись, прибуває надто пізно» [4, с. 47].

У слов'янській язичницькій міфології смерть – це й сам процес вмирання, і межа життя, за якою починається посмертне існування людини. В народних уявленнях про смерть поєднувались і страх перед таємницею життєвого світу, з якого ніхто і ніколи не повертався, і страх перед судом Божим, і сподівання на полегшення майбутнього буття після важкого земного існування. Найчастіше смерть в язичницьких уявленнях слов'ян поставала в образі кістлявої старої із великими гострими зубами, у білому савані з косою, хоча інколи це була й молода дівчина у темному балдахоні, яка жала людину своїм гострим й проникливо-крижаним поглядом. Смерть живе у підземному

світі, у власному помешканні, де палає величезна кількість свічок, кожна з яких – це початок або втрачене людське життя. У людини, життя якої тільки розпочалося, свічка ледь обпалена, у кого вона досягла середини життєвого шляху обпалена на середину, у тих, хто має невдовзі померти, залишається лише невеличкий недогарок. Як тільки свічка погасне повністю, людина помере.

Страх людини перед неминучою смертю змушував людину якось підготуватися до її приходу. Знаками близької смерті вважались пророчі сни – наречена у весільному вбранні, яйце, білий кінь, будинок без вікон або померлий родич чи близький. Момент смерті людини вважався надзвичайно важливим і супроводжувався численними звичаями й ритуалами. Згідно зі старослов'янськими язичницькими віруваннями в цей момент за душу людини боролися ангел і диявол, і наслідком їх двобою було те, потрапить душа людини в рай чи пекло. У цій боротьбі ангелу допомагали праведні діяння людини, які вона здійснила за життя, а дияволу – її грішні вчинки або зlodіяння. Усі ритуальні дії, пов'язані із тілом померлого, не лише допомагали його душі переміститися у потойбічний світ, але й оберігали живих від несвоєчасного дотику до смерті. Для цього захисту померлому закривали очі, у його помешканні темним сукном завішували дзеркала і вікна, вночі запалювали свічки і наглядали за тим, аби покійник не втік із помешкання.

Поховальний ритуал, який здійснювався над тілом померлого, повинен був не лише забезпечити спокійний і безповоротний перехід його душі зі світу живих до світу померлих, але й гарантувати неможливість його «нечистого» (диявольського) повернення, що могло зашкодити і спричинити смерть його рідних та близьких.

У народних уявленнях та міфах слов'ян світ живих завжди є пов'язаним із правим боком, сходом чи півднем, тобто сонячною стороною світу. Натомість, світ мертвих зазвичай співвідноситься з лівим боком і розташовується на заході чи півночі – там де сонце сходить, або де його не буває. Світ живих – це світ сонця і світла, тоді як потойбічний – це світ темряви і страху. Світ живих має свій організований порядок, у якому існують час і сезонний календар з чітким його розподілом на повторювані відрізки: хвилини, години, добу, роки, століття. У потойбічному світі усього цього не існує, натомість панує повна і зловісна тиша.

Поряд із власне язичницько-міфологічними уявленнями про природу та причини походження смерті, відображеними у народних уявленнях та легендарних переказах, танатологічна проблематика вже з часів античності стала й питанням роздумів тодішньої філософської думки. Представниками античної філософії, які розмірковували над цими питаннями, були Фалес, Анаксимандр, Геракліт, Ксенофан, Парменід, Левкіпп, Емпедокл, Анаксигор, Піфагор, Платон, Арістотель, Плотін та ін.: «Філософські погляди на смерть відрізняються від міфологічних способом їх формування та передачі: якщо міфи сприймаються людьми безапеляційно, без спроби поставити їх під сумнів, то філософські вчення – результат спеціального осмислення стану речей, їх аналізу, пошуку аргументів “за” і “проти”, тобто результат усвідомленого вибору суджень серед можливих альтернатив. Однак за змістом ідеї філософів можуть бути дуже схожими на міфологічні уявлення» [1, с. 450].

Давньогрецькі філософські школи притримувались різних думок щодо природи і причин смерті людини. Одні з них

вважали, що душа є лише фізичною оболонкою вмістилища душі, яка, завершивши існування у фізичному світі ейдосів, продовжує його у справжньому, ідеальному бутті. Інші приримувались переконання, що разом із припиненням фізичного існування людини вмирає й її душа. Частина філософів була переконана, що смерть є органічним продовженням людських сновидінь, подібна ночі без сновидінь.

Сократівською версією буття людини і її очікування смертного кінця було не байдуже ставлення до свого життя, а свідома настанова на його свідоме сприйняття та таке ж завершення. Уподібнення життя і смерті констатував у свої працях Сократ, який наголошував на тому, що «смерть є одним із двох: або вмерти – значить стати нічим і померлий нічого вже не відчуває, або ж, як кажуть люди, це є для душі якась переміна і переселення її звідси в інше місце. Якщо не повна втрата відчуття, щось схоже на сон, коли хтось спить так, що навіть ніяких сновидінь не має, то тоді смерть була б дивовижним надбанням. На мою думку, якби комусь довелося вибрати таку ніч, в яку він заснув би так міцно, що нічого йому навіть не приснилося б, і порівняти потім з тією ніччю інші ночі й дні свого життя, і, поміркувавши, сказати, скільки днів і ночей прожив він у своєму житті краще й приємніше від тої ночі, то, гадаю, не тільки проста людина, а сам великий цар визнав би, що таких ночей було в нього обмаль порівняно з іншими днями і ночами. Отже, якщо смерть є чимось того роду, то я вважаю її надбанням, тому що в такому разі весь час видається не довгим від однієї ночі» [5, с. 40]. Наприклад, славний мислитель давньої Греції Платон був переконаний, що людська душа безсмертна. На його думку, якби смерть постійно не оновлювалась продовженням нового життя, то саме б воно давно зникло і буття людини припинило би своє існування. Зауважуючи, що справжні філософи завжди думають про смерть, Платон констатує смерть як момент звільнення душі від тіла, а людське життя як підготовку до смерті у пошуку сенсу свого буття і вічного блага.

У філософському діалозі Платона «Федон» від імені Сократа, який розмовляє зі своїми учнями щодо можливості посмертного існування людини, було сформульовано чотири аргументи, що аргументують безсмертя людської душі. Перший з них полягає у тому, що життя логічно умотивовує смерть. Другий – дивовижна спроможність людини згадувати упродовж свого життя вічні і незмінні цінності буття, що, на його думку, є доказом тілності людського тіла, але не його душі, яка зберігає успадкований нею упродовж попереднього існування досвід. Третім аргументом є протиставленість матеріальної природи людини, приреченої на біологічний кінець фізичний розпад, й душі, яка не є матеріальною й, відтак, може існувати вічно. Душа людини щоразу отримуватиме нове перевтілення, вигляд і суть якого залежатиме від того, як вона поводити себе у попередній тілесній оболонці: «... душі тих, хто вдавався до обжерства, хтивості, пияцтва, не остерігаючись цих вад, напевно перейдуть у породу ослів або інших подібних. А ті, що кривдили людей, жили насильством і грабунками, перейдуть в вовків, яструбів або шулік» [6, с. 32]. Посилаючись на філософські думки свого вчителя Сократа, Платон промовляв: «... боюся смерті й видаю себе за мудрого, хоч ним і не є. Адже боятися смерті... це не що інше, як вважати себе мудрим, насправді не будучи ним. Бо це означає приписувати собі знання, якого не маєш. Бо ж ніхто не знає того, що таке

смерть, ані навіть, чи не є вона часом для людини найбільшим благом, а тим часом люди бояться її, немовби напевно знають, що вона – найбільше лихо» [6, с. 42].

Цікаву парадоксальну думку щодо опозиції життя-смерть висловлював інший видатний мислитель античності Геракліт, який закликав людину не боятися смерті, оскільки доки людина існує, смерті нема, а коли вона приходить, немає вже й людини. «Як бачимо, – зауважує І. Чіпак, – для античної філософії характерним є епічне, дещо відсторонене мислення про смерть. Смерть у свідомості стародавніх греків сприймається насамперед не як кінець буття, а як метаморфози речей та істот всередині вічного і в цілому незмінного світу. Смерть ще не представляється абсурдним і незбагненим явищем – її осмислюють у категоріях існуючого. Лише у пізній Античності з'являються і наростають “екзистенційні” мотиви: увага мислителів зміщується від гармонійного, величного і невмирущого космосу до мікрокосмосу людської душі. Людині стає все важче не помічати різницю між нескінченним буттям світу і скінченністю власного земного життя» [1, с. 447]. Арістотель у трактаті «Топіка» розмірковує над логічними сенсами ідей смертного кінця людини і її безсмертя. Розмежовуючи ці категорії, філософ вдається до порівнянь зі смертністю людини та безсмертям богів. Останнє Арістотель розцінює як особливі обставини чи навіть незрозумілий звичайним людям стан життя. Філософ епохи давньогрецького елінізму Епікур намагався переконати людину у необхідності перебороти її природний страх перед смертю. Суперечності між оптимістичною налаштованістю на перспективи вічного життя та неминучість смерті намагався подолати давньоримський оратор та філософ Марк Туллій Ціцерон, який, подібно Сократу, пропонував вважати смерть не моментом небуття, а процесом, завдячуючи якому людська душа здобуває перспективи вічності. Натомість давньоримський мислитель Сенека стверджував недовговітність і недовгоцінність людського життя, зробивши виключення лише для тих людей, які мужньо і без страху змогли прийняти смерть. «Філософи Риму та Греції, – робить своєрідний підсумок М. Шумка, – поставили смерть на мармуровий п'єдестал. Пошановувалася смерть героя або непереможного імператора, який кидається на меч або б'є себе в груди кинжалом. Так, Цезар під ножами змовників думав не про порятунок, а про те, щоб у момент смерті прийняти крашу позу. Нерон, навпаки, в годину смертельної небезпеки злякався (його раб змушений був самогубством нагадати господареві про честь імператора) і став об'єктом насмішок для сучасників» [2, с. 98].

Епікур, який був прихильником атомістичної концепції буття світу, вважав, що страх смерті зайвий, оскільки її настання стирає усі життєві відчуття, відтак ніщо вже людині не зможе заподіяти шкоду чи принести благо. Смерть, за Епікуром, є неминучою данністю буття людини, яку потрібно спокійно прийняти.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Унаслідок проведеного дослідження було встановлено, що: 1) питаннями співвідношення життя і смерті людина цікавилася від часу свого цивілізаційного зародження, що знайшло відповідне відображення у численних міфологічних переказах; 2) міфологічний пантеон танатологічних уявлень особливо широко і детально був розроблений у античній міфології; 3) мотиви античної танатологічної міфології використовувались у творчості багатьох античних авторів: Гомера, Гесіода,

Піндара, Вергілія, Лукіана та ін.; 4) представниками античної філософії, які розмірковували над питаннями танатології, були Фалес, Анаксимандр, Геракліт, Ксенофан, Парменід, Левкіпп, Емпедокл, Анаксігор, Піфагор, Платон, Арістотель, Плотін та ін. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні відображення танатологічної тематики у літературно-художній творчості українських поетів XIX – XX ст.

Література:

1. Чіпак У. Типологізація та альтернативи осмислення категорії Танатосу. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур.* 2011. № 15. С. 445–452.
2. Шумка М. Танатологічна проблема в історії філософії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філософія.* 2017. Вип. 20. С. 96–101.
3. Кісь Р., Маєрчик М., Кісь О. Переднє слово. *Студії з інтегральної культурології. Народознавчі зошити.* 2021. № 6 (162). С. 5–9.
4. Суворова Л. Концепт смерті в малій прозі раннього українського модернізму: архетипно-міфологічна і філософська інтерпретація. Дис... канд. філол. н. : 10.01.01. Житомир, 2016. 201 с.
5. Мирончак К. Зустріч зі смертю: способи організації життєвого досвіду : монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 136 с.
6. Платон. Діалоги / пер. з давньогрецької. Передмова В. В. Шкоди, Г. М. Куц ; примітки Й. Кобова. Харків : Фоліо, 2008. 349 с.

Dubrovskiy R. Thanatology: the perception of death in mythology and science of ancient ancients

Summary. The purpose of the article is to analyze and systematize the initial thanatological ideas in the mythology of different countries of the world and the scientific thought of antiquity.

The theoretical and methodological basis of the study is historical-literary, historical-cultural, comparative, typological, as well as general scientific methods (synthesis, generalization, systematization, etc.).

The article analyzes the general philosophical and cultural foundations of human ideas about death, its nature, its value assessments by man, in particular in mythological ideas and initial attempts at scientific substantiation of the issues of thanatology. It was found that the thanatological topic is one of the most urgent and even irritating in mythology, religion, philosophy, medicine, history, anthropology, archeology, aesthetics, folklore, fiction and in many other areas of human life.

As a result of the research, it was established that:

1) people have been interested in the issues of the relationship between life and death since the dawn of civilization;

2) thanatological ideas have found a vivid reflection in the mythology of various peoples of the world;

3) the mythological pantheon of thanatological ideas was especially widely and in detail developed in ancient mythology (the god of the underworld of the dead Hades, his wife Persephone, Hecate – the goddess of darkness, night dreams and sorcery, Thanatos – the personification of the god of death in ancient Greek mythology);

4) the motifs of ancient thanatological mythology were used in the works of many ancient authors: Homer, Hesiod, Pindar, Virgil, Lucian, etc.;

5) the development of mythological ideas about death also occupied an important place in Slavic pagan mythology, associated primarily with folk funeral rituals;

6) along with the pagan-mythological ideas about the nature and causes of the origin of death, reflected in folk ideas and legendary legends, the thanatological issue has been a question of reflection of the then philosophical thought since antiquity. Representatives of ancient philosophy who reflected on these issues were Thales, Anaximander, Heraclitus, Xenophanes, Parmenides, Leucippus, Empedocles, Anaxigoras, Pythagoras, Plato, Aristotle, Plotinus, etc.

Key words: thanatology, ideas about death, life and death, ancient mythology, ancient philosophy, literature.